

Skipulagsstofnun
Borgartúni 7b, 105 Reykjavík

Garðabær, 18. nóvember 2025
202510-0097/A.B.
08.03

Efni: Umsögn - Mat á umhverfisáhrifum – Matskyldufyrirspurn Vaðfitjanáma -

Vísað er í erindi Skipulagsstofnunar vegna matskyldufyrirspurnar Landsvirkjunar um efnistöku í Vaðfitjanámu, sem barst Náttúruverndarstofnun 24. október sl. Náttúruverndarstofnun bendir á að stofnunin hefur veitt umsögn varðandi verkefnið á skipulagsstigi.¹

Framkvæmdarlýsing

Í greinargerð framkvæmdaraðila kemur fram að fyrirhuguð sé efnistaka allt að 80.000 m³ á um 11 ha svæði á Þjórsáreyrum, innan Þjóðlendu Landmannaafreittar og að hluta innan iðnaðarlóðar Vaðöldu. Framkvæmdin er hugsuð fyrir framkvæmdir við vindorkuver Vaðöldu, Sultartanga, Sigöldu og tengdar framkvæmdir.

Vistgerðir og gróður

Í greinargerð kemur fram að svæðið sé skilgreint sem eyðihraunavist, vistgerð með lágt verndargildi.

Náttúruverndarstofnun bendir á að:

- vistgerðarkort Náttúrufræðistofnunar er ágengt, en á þessu svæði hafa áður verið gerðar vettvangsrannsóknir vegna Vaðölduvers;
- samkvæmt þeim rannsóknum er gróðurfar rýrt og svæðið að mestu áreyrar og rofsvæði;
- hluti gróðurs á svæðinu er tilkominn vegna landgræðslu og hefur takmarkað náttúrufarslegt gildi.

Að mati Náttúruverndarstofnunar er ólíklegt að efnistakan hafi áhrif á vistgerðir eða gróður með hátt verndargildi.

Fuglalíf

Í greinargerð kemur fram að svæðið sé ekki innan skilgreindra mikilvægra fuglasvæða og að fyrri rannsóknir vegna Vaðölduvers hafi sýnt lágan þéttleika varpfugla.

Náttúruverndarstofnun bendir á:

¹ <https://ust.is/library/Skrar/Umsagnir/Skipulagstillogur/Umsögn%20-%20Breyting%20á%20aðalskipulagi%20Rangárbings%20ytra%202016%20-%202028%20-%20Vaðfitjanáma%203.%20september%202025.pdf>

- að mikilvægt sé að staðfesta með nýjum gögnum hvort mófuglategundir (þ.m.t. ábyrgðartegundir Íslands, s.s. spói, hrossagaukur og lóa) nýti svæðið á varptíma;
- að framkvæmdarsvæðið er stórt og á jaðri hálendisins þar sem mófuglategundir eru útbreiddar;
- að röskun búsvæða geti haft staðbundin áhrif þó vistgerðin sé lágvernduð.

Áhrif framkvæmdarinnar á fuglalíf eru líklega lítil en æskilegt væri að leggja fram greiningu eða staðarathugun fyrir ákvörðun um matsskyldu.

Hraun

Í greinargerð kemur fram að skipulagssvæðið sé að hluta innan forsögulegs hrauns úr Bárðarbungu, auk þess sem það liggi að gervígum við Vaðfit sem njóta verndar samkvæmt 61. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013. Þá er svæðið skilgreint sem eyðihraunavist samkvæmt vistgerðakorti Náttúrufræðistofnunar.

Í 61. gr. laganna er kveðið á um sérstaka vernd þeirra vistkerfa og jarðminja sem taldar eru upp í 1. mgr. og 2. mgr. sama ákvæðis. Samkvæmt 3. mgr. ákvæðisins ber að forðast röskun þeirra náttúrufyrirbæra, sem undir greinina falla, nema brýna nauðsyn beri til og ljóst að aðrir kostir séu ekki fyrir hendi. Í greinargerð með frumvarpi til laga um náttúruvernd er með orðalaginu „brýn nauðsyn“ lögð áhersla á að einungis mjög ríkir hagsmunir geti réttlætt röskun og þá fyrst og fremst brýnir almannahagsmunir.

Að mati Náttúruverndarstofnunar er stór hluti skipulagssvæðisins sandorpið hraun. Eldhraun sem er að öllu leyti sandorpið eða hulið jarðvegi og gróðri og ekki er lengur hægt að greina hvort um hraun sé að ræða hefur að öllu jöfnu tapað þeim einkennum sem mynda verndargildi þess sem jarðmyndunar eða „hraunvistgerðar“ og nýtur það því ekki sérstakrar verndar samkvæmt greininni. Ákvæðið útilokar þó ekki að aðrir eiginleikar, svo sem jarðsögulegir eiginleikar eða sérstök vistgerðarvernd, geti haft sjálfstætt verndargildi.

Í þessu tilviki kemur ekki skýrt fram hvort þær hraunmyndanir sem fyrirfinnast á svæðinu séu heillegar eða greinilegar og því liggur ekki fyrir hvort hraunið njóti verndar sem jarðminjar samkvæmt 61. gr.

Náttúruverndarstofnun bendir á að:

- engin ný úttekt fylgir matsfyrirspurninni
- ef hraun eða gervígur falla undir 61. gr. þarf framkvæmdaraðili að sýna fram á brýna almannahagsmuni, rökstyðja valkosti og minna raskkost.

Náttúruverndarstofnun telur að áður en hægt er að taka ákvörðun um matsskyldu er æskilegt að leggja fyrir sjónmat eða sérfræðiúttekt um jarðmyndanir innan svæðis, í samræmi við fyrri umsögn stofnunarinnar.

Framkvæmd

Stofnunin bendir á að skylt er að afla framkvæmdaleyfis, eða eftir atvikum byggingarleyfis, vegna allra framkvæmda sem fela í sér röskun á svæðum sem njóta sérstakrar verndar, sbr. skipulagslög og lög um mannvirki. Á þetta að tryggja að tekið sé til ítarlegrar skoðunar hvort framangreint skilyrði sé uppfyllt. Við mat á leyfisumsókn ber að vega saman mikilvægi náttúruminja sem í húfi eru og hagsmuni af fyrirhugaðri framkvæmd. Við matið skal litið

til verndarmarkmiða 2. og 3. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd, auk þess sem tekið skal mið af mikilvægi minjanna og sérstöðu í íslensku og alþjóðlegu samhengi, sbr. 3. og 4. mgr. 61. gr. laganna.

Ákveði leyfisveitandi að veita leyfi þrátt fyrir framangreint skal hann, með vísan í 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, rökstyðja þá ákvörðun sérstaklega og gera grein fyrir öðrum kostum sem skoðaðir hafa verið sem mögulegir valkostir við útfærslu framkvæmdarinnar og ástæðum þess að þeir urðu ekki fyrir valinu. Einnig skal gera grein fyrir fyrirhuguðum mótvægisáðgerðum, sem og mögulegri endurheimt náttúruverðmæta þegar það á við. Þá skal afrit af útgefnu leyfi sent Náttúruverndarstofnun, sbr. 6. mgr. ákvæðisins.

Þess má einnig geta að leyfisveitanda er heimilt, skv. 5. mgr. 61. gr. náttúruverndarlaga, að binda leyfi þeim skilyrðum sem eru nauðsynleg til að draga úr áhrifum framkvæmdarinnar á þau náttúrufyrirbæri sem verða fyrir röskun.

Stofnunin áréttar að þar sem ekki er hægt að forðast rask á vistgerðum með verndargildi eða svæðum undir sérstakri vernd er góður frágangur rasksvæða og fullnægjandi mótvægisáðgerðir forsendur þess að umhverfisáhrif framkvæmdar verði ekki umtalsverð. Brýnt er að vöktunaráætlun framkvæmdar tryggi ofangreint, sérstaklega ef ákvarðað er að framkvæmdin er ekki matsskyld.

Landslag og ásjón

Í greinargerð kemur fram að áhrif verða tímabundin og staðbundin og að svæðið sé nú þegar mikið raskað.

Náttúruverndarstofnun bendir á að:

- svæðið er á hálendinu eða á jaðri hálendisins þar sem er víðsýni og að efnistaka verður áberandi á framkvæmdatíma, í samræmi við umsögn frá 2. maí 2025² ;
- mikilvægt er að efnistaka fylgi landformum og að frágangur verði skilgreindur með skýrum hætti
- samkvæmt 69. gr. náttúruverndarlaga skal gæta þess að ásjón lands raskist sem minnst vegna mannvirkjagerðar og framkvæmda.

Áhrif á landslag eru líklega afturkræf með góðum frágangi, en sýnileiki framkvæmdarinnar er engu að síður verulegur á framkvæmdatíma.

Samlegðaráhrif

Í greinargerð kemur fram að efnistakan tengist uppbyggingu Vaðölduvers og að markmiðið sé að nýta þegar raskað svæði.

Náttúruverndarstofnun bendir á:

- að samlegðaráhrif efnistöku, vindorkuuppbyggingar og eldra virkjanaframkvæmda á sama svæði geta orðið veruleg;

² <https://ust.is/library/Skrar/Umsagnir/Skipulagstillogur/Umsögn%20-%20Lýsing%20-%20Aðalskipulag%20Rangárpings%20ytra%202016-2028%20-%20Vaðfitjanáma%20efnistökusvæði%202.%20maí%202025.pdf>

- að sérstaklega þarf að meta hvort uppsafnað rask á Þjórsáreyrum fari yfir umtalsverð mörk í heildarmat, eins og krafist er skv. lögum nr. 111/2021 og reglugerð nr. 1381/2021.

Niðurstaða

Að mati Náttúruverndarstofnunar er líklegt að áhrif framkvæmdarinnar verði staðbundin og takmörkuð, enda er svæðið þegar raskað að hluta og náttúruverndargildi lágt.

Náttúruverndarstofnun leggur til að framkvæmdaraðili leggi fram úttektir og gögn, einkum um jarðmyndanir, samlegðaráhrif, fuglalíf, valkosti og frágang, Náttúruverndarstofnun telur að framkvæmdin verði ekki líkleg til að hafa umtalsverð umhverfisáhrif.

Virðingarfyllst,

Axel Benediktsson

sérfræðingur

Skúli Þórðarson

verkefnastjóri